

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ КОМУНАЛЬНИЙ ІНСТИТУТ
ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ
КАФЕДРА ЗМІСТУ ТА МЕТОДИК НАВЧАЛЬНИХ ПРЕДМЕТІВ
НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ЦЕНТР ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ
І СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

***Організація освітнього простору для успішної
соціалізації учнівської молоді***

матеріали науково-методичної конференції

28 вересня 2016

Тернопіль

УДК 316.5

ББК 88.37+88.52

Організація освітнього простору для успішної соціалізації учнівської молоді: матеріали науково-методичної конференції Тернопіль, 28 вересня 2016 р. – Тернопіль: ТОКІППО, 2016. – 60 с.

Збірник матеріалів містить наукові статті та тези доповідей поданих на науково-методичну конференцію «Організація освітнього простору для успішної соціалізації учнівської молоді», яка відбулася 28 вересня 2016 року. Під час роботи конференції розглянуто низку проблем, що пов'язані з дослідженням сучасного освітнього простору та проблем соціалізації учнівської молоді.

Збірник адресовано науковим, науково-педагогічним працівникам, соціальним педагогам, методистам, учителям, студентам вищих навчальних закладів і всім, хто цікавиться проблемами соціалізації молоді.

Матеріали надруковані в авторській редакції. За достовірність фактів, посилань, стилістичне та орфографічне оформлення відповідальність несуть автори публікацій.

Редакційна колегія:

- Вітенко І. М., кандидат географічних наук, заступник директора з науково-методичної роботи та міжнародного співробітництва ТОКІППО;
- Грицюк Т. В., кандидат географічних наук, в.о. завідувача кафедри змісту та методик навчальних предметів ТОКІППО;
- Кавецький В. Є., кандидат педагогічних наук, в.о. завідувача кафедри педагогіки і психології та інклюзивної освіти ТОКІППО;
- Коротюк З. М., в.о. завідувача навчально-методичного центру психологічної служби ТОКІППО.

© ТОКІППО, 2016

ДОЗВІЛЛЯ ЯК ФАКТОР СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІВЧАТ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ

*Парфанович І.І.,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри соціальної
роботи Інституту педагогіки і
психології Тернопільського
національного педагогічного
університету імені
Володимира Гнатюка*

Послаблення позитивного впливу основних соціальних інститутів призводить до безконтрольності в усіх сферах життєдіяльності неповнолітньої особи. Сьогодні особливу тривогу викликає дозвілля дівчат. На проведенні вільного часу неповнолітніми відображається масова культура, ідеологічно-духовне спрямування розвитку особистості. Спостерігається поява і розквіт соціально-інформаційних ризиків, негативних тенденцій набуває молодіжна субкультура.

За результатами аналізу проведеного анкетування дівчат загальноосвітніх шкіл, засуджених до позбавлення волі за вчинені злочини неповнолітніх і дорослих жінок, встановлено основні проблеми і недоліки дозвілля. Ними виявилися погіршення рівня організації дозвілля; спрямованість молоді на пасивне і беззмистовне проведення свого вільного часу; взаємозалежність між способом проведення дозвілля і девіантністю; відсутність контролю за позанавчальною діяльністю неповнолітніх із боку сім'ї та інших соціальних інститутів; зниження рівня доступу до дозвіллевих закладів позитивного розвивального характеру. Дозвілля, таким чином, сьогодні стає одним із факторів ризику в соціалізації неповнолітньої дівчини.

Актуальність дослідження. Соціальна напруга зазвичай супроводжується погіршенням становища вразливих категорій. Однією з них є неповнолітні дівчата. Саме вони найболісніше реагують на поширення таких негативних явищ, як соціальне сирітство, девальвація моральних і духовних цінностей, відсутність чи

недостатність гуманності, теплоти й емоційності у стосунках між людьми, панування агресивності, жорстокості, цинізму, байдужості. Жінки і дівчата через статеві, психолого-педагогічні особливості найважче переживають такі деформаційні процеси.

На актуальність досліджень і профілактичної роботи з дівчатами шкільного віку вказують факти щодо зростання прояву різних видів їх девіантної поведінки. Зміни, які переживає постіндустріальне суспільство, призвели до дисфункційності багатьох соціальних інститутів. Послаблення сімейного виховання автоматично призводить до посилення впливу друзів, засобів масової інформації, референтного оточення під час проведення вільного часу. Дозвіллева сфера сьогодні найбільше позбавлена педагогічного впливу і саме це потребує дослідження її як фактора соціалізації неповнолітніх дівчат.

Спостерігається соціально-культурна детермінація девіантної поведінки дівчат. З досліджень В. Семенюк випливає, що вирішення проблеми організації дозвілля неповнолітніх – загальнодержавне завдання, і воно полягає у збереженні об'єктів соціально-культурного призначення для майбутніх поколінь [5] та створенні так званих інтегрованих закладів (або їх комплексів), які одночасно виконують як культурні, так і соціально-виховні функції [2, с. 21]. Констатується загалом, що сучасний стан організації дозвілля вимагає докорінних змін [6, с. 89].

Цілісність соціальних настанов забезпечує виховання. За своєю сутністю саме воно сприяє засвоєнню особою культурних надбань суспільства та визначає успішність її соціалізації. Дослідженням теорії і практики діагностично-профілактичної роботи з попередження і подолання девіантної поведінки неповнолітніх виявлено необхідність перегляду засад організації вільного часу дівчат цього віку, оскільки саме їх поведінка під час дозвілля викликає найбільше тривоги з боку сучасного суспільства.

На соціалізацію дівчат під час дозвілля мають вплив такі загальносуспільні фактори: масова свідомість і культура, розвиток ідеології та духовності, спрямованість інформаційних комунікацій, субкультурних течій.

Основні тенденції впливу *масової культури* на поведінку неповнолітніх дівчат такі: неадекватність уявлень про систему

суспільних стосунків, норм, правил, санкцій за асоціальну поведінку; перекручене уявлення про власну особистість, оцінку соціуму; посилення впливу девіантної субкультури; занепад діяльності культурно-освітніх закладів і зменшення їх позитивного впливу; відсутність психологічного благополуччя у сім'ях, родинах та неупорядкованість сімейного життя з відповідними негативними наслідками для розвитку особистості дитини.

Зміщення, які відбуваються у масовій свідомості, негативно відображаються на ціннісно-нормативній системі уявлень, поглядів, переконань підлітків і молоді, що віддзеркалюється на їх ціннісно-мотиваційному ставленні до соціуму. І не дивно, що соціальна позиція за таких умов невизначена, суперечлива і призводить до поведінкових девіацій. Тому особливо актуальним є вивчення *ідеологічних* та *духовних* детермінант девіантної поведінки дівчат. Вони породжуються низкою суспільних процесів: ціннісно-нормативними зміщеннями та/чи їх девальвацією, соціальною аномією, дезорганізацією і дезадаптацією окремих індивідів. Ідеологічно-духовна детермінація проявляється в тому, що у суспільстві ще не вироблено орієнтирів для особистісного розвитку неповнолітніх, у тому числі дівчат.

Духовність є критерієм розвитку нашого суспільства, яке сьогодні переживає суперечності. Спостерігається звуження життєвих інтересів до прагматичності і водночас розвиток такого компонента духовності, як релігійність. Визначено різне місце релігії у цій сфері: звернення до релігійних догм, що є своєрідною компенсаторною реакцією на відсутність реальних позитивних цінностей (І. Артюхова) [1, с. 117]; трактування християнського навчання і виховання як чогось вторинного і додаткового, що може призвести у державі до значних проблем (О. Винницький) [3, с. 63]; поява і навіть розквіт різних релігійних течій, які неадекватно сприймаються молоддю (П. Слівінський) [7]; визнання релігії основою морально-духовного розвитку.

Актуальності набуває вивчення *соціально-інформаційних* детермінант у формуванні поведінкових стереотипів. За дослідженнями І. Гундарової, негативну реакцію викликає у дітей перегляд інформаційних програм, зарубіжних мультфільмів,

бойовиків та фільмів жахів. На сьогодні існує безліч джерел інформації, зокрема: телебачення, Інтернет, періодична преса, література, мобільне спілкування. Відбувається значне перенасичення непотрібною інформацією, яка до того ж нерідко буває шкідливою. Однією з характеристик суспільства є формування такого сучасного явища, як «інформаційні ризики». Дівчата шкільного віку зазначають їх вплив на своє формування [4, с. 50]. «Інформаційні ризики» породжують тривожні очікування щодо майбутнього суспільства [8, с. 22].

Опитуванням дівчат загальноосвітніх шкіл (471 особа) встановлено, що дуже велике значення на формування особистості дівчини мають художні фільми та користування Інтернет, значно менше – показ телепрограм і порівняно незначний вплив має реклама. Але всі вони визнають дію таких інформаційних факторів на своє формування як особистості і як дівчини. Причому інформаційний фактор щодо свого впливу, за відповідями опитаних, прирівнюється до впливу батьків і друзів.

Однією з сучасних реалій дозвілля стала *активізація молодіжної субкультури* через появу і розвиток різних течій і напрямків. І хоч існування молодіжної субкультури супроводжує існування будь-якої суспільної формації на всіх її етапах, тенденцією сьогодення є крайній прояв поведінкових девіацій, форм їх вираження. Часто уже сама приналежність до молодіжного неформального угруповання свідчить про девіантну спрямованість поведінки особи.

Дівчата, які належать до суспільно небезпечних молодіжних культур, мають певні відмінності у поведінці. Їх стан можна охарактеризувати як такий, коли, за висловом ровесниць, «вони неначе живуть у паралельному світі». Стають замкненими в собі, віддаленими від суспільних реалій. Іноді це має характер дитячого, підліткового чи юнацького романтизму. Але здебільшого такі дівчата не розуміють, що являє собою насправді те або інше соціальне середовище, референтна група, субкультура. Бажання стати членом певного молодіжного угруповання негативної спрямованості може стати причиною девіантної поведінки. Опосередкований негативний вплив молодіжних течій такого роду полягає в тому, що не реалізуються здібності, задатки особистості. Протидії цьому немає

через відсутність достатнього впливу формальних колективів, цілеспрямованого формування культури міжособистісних стосунків, розвитку позитивних нахилів, інтересів особи з боку основних соціальних інститутів.

Однією з проблем статево рольової, гендерної ідентифікації дівчини є нездатність регулювати цим процесом самими батьками, їх неготовність, невміння, упередженість, консервативність у ставленні до виховного процесу. У випадку їх зайнятості, небажання чи невміння виховувати дитину, виховання протікає безсистемно, неконтрольовано, що призводить до зміщення у життєвих орієнтирах і позиціях дівчини, адекватних статево рольових установках. Зорієнтованість батьків на роботу, фінансові проблеми є результатом нестабільних соціально-економічних процесів. При цьому виховання дітей стає другорядним завданням. Саме відсутність одного або обох батьків, їх зайнятість роботою, сімейне неблагополуччя становлять основу явища соціального сирітства як передумови девіантності молоді.

Соціальна адаптація проявляється в основних життєвих сферах дівчини: сімейній, навчально-трудовій, дозвіллевій, інтимно-особистісній, де вона поводить відповідно до сформованих стереотипів поведінки. Від уміння регулювати поведінкою залежить успішність статевої та гендерної ідентифікації дівчини. А у випадку їх деформації – і успішність реабілітаційного процесу, що потребує глибокої корекції поглядів, уявлень, оцінок, переконань.

Незнання батьків кола друзів дітей, а відтак і способів організації дозвілля, обмежені можливості школи у контролі за способом проведення вільного часу, небажання чи неможливість інших соціальних структур займатися організацією дозвілля молоді призводять у сукупності до того, що дозвілля як фактор соціалізації набуває негативного впливу. Адже серед друзів, ровесників, знайомих під час відпочинку молода дівчина перебуває іноді до 5-8 годин на добу. Безконтрольність цієї сфери життєдіяльності є очевидною, і можна сподіватися лише на порядність працівників закладів розважального типу, які адекватно реагуватимуть на ризики у молодіжному середовищі.

Компонентами зародження девіантної поведінки є: відсутність позитивного сімейного і педагогічного впливу; наявність проблемної ситуації чи життєвої кризи; індивідуальні особливості (низький розвиток сили волі, егоїзм, здатність потрапляти під вплив осіб та явищ асоціального характеру); негативне ставлення до навчання; порушення позитивних соціальних зв'язків; негативні емоції, відсутність психоемоційної підтримки з боку близьких; установка або неправильно сформований світогляд особи, внаслідок чого вона виходить із неблагополучної ситуації асоціальним шляхом; формування негативних стереотипів поведінки та їх закріплення через відсутність позитивних впливів.

40% з опитаних 80 дівчат Мелітопольської виховної колонії у серпні 2009р. перебували до вчинення злочину і засудження за негативний вчинок у колі друзів з протиправною поведінкою.

У формуванні дівчат делінквентної поведінки як особи жіночої статі і як особистості місця проведення дозвілля і сім'я мали беззаперечне значення. Проте, очевидно, їх вплив не був позитивним. Дуже мало значення дівчиною приділялося школі, церкві. Засоби масової інформації, за твердженням опитаних, також не мали особливого впливу на особистісне формування. У відвідуванні розважальних закладів до відправлення у виправну колонію дівчата надавали перевагу дискотекам – 66,3%, театру, кіно – 28,8%, нічого не відвідували 4,9%. Спрямованість на розваги виражена у переважній більшості дівчат делінквентної поведінки.

У більшості випадків проблеми засуджених 95 жінок, які станом на липень 2010 року перебували у Збаразькій виправно-трудовій колонії № 63, беруть свій початок ще з дитинства: пила мати, батько чи обоє батьків, мали місце фізичні побої, черствість і байдужість, неадекватність мір покарання й заохочення з боку близьких. Батько у житті жінок цієї категорії, за рідкісним винятком, не відігравав належної ролі. Зі слів засуджених, обоє батьків не надавали вагомого значення їх навчанню, вихованню, розвитку. Проте багато хто з батьків говорив про наслідки негативної поведінки (68%), вони контролювали дозвілля (33,4%), спосіб життя (30,8%), інтереси своїх дітей (29,4%). Аналіз відповідей свідчить і про те, що багатьом із жінок у дитинстві не вистачало тепла, любові, підтримки, турботи,

розуміння. Як результат – пошук теплих емоційних стосунків серед друзів, осіб із сумнівних компаній, які вживали наркотичні чи токсичні речовини, палили цигарки, займалися проституцією, вели аморальний спосіб життя і тим провокували до негативних дій. Із відповідей на запитання видно, що девіантна поведінка у неповнолітньому віці більшості жінок була спричинена тією чи іншою мірою впливом друзів, котрі вели аморальний і асоціальний спосіб життя. У більшості опитаних в оточенні друзів були особи з негативною поведінкою. Переважна більшість жінок зазначили, що до навчання у школі ставилися позитивно, були задоволені своїм статусом у класі, мали дружні стосунки з однокласниками. Але домінуючим у їх становленні як особистості було все ж таки дозвілля. Це дозволяє стверджувати, що загальним алгоритмом у формуванні девіантної поведінки є: ***спосіб проведення дозвілля – вибір кола друзів – спрямованість розвитку особистості.***

З огляду на суспільні реформи необхідним є розгляд характеристик і динаміки організації дозвілля молоді у 1990-2000-ні роки, адже це визначило спрямованість інтересів, нахилів, ціннісних установок, світогляду, стереотипи поведінки, зміст інтересів і захоплень сьогodнішніх неповнолітніх дівчат. Проаналізовано теоретичні джерела, результати власних досліджень та визначено основні тенденції впливу сфери дозвілля на неповнолітніх дівчат і формування стандартів їх поведінки.

1. *Погіршення рівня організації дозвілля.* Зокрема, тільки у м. Тернополі кількість клубів за місцем проживання у 2000-х роках у порівнянні з 1990-ми зменшилася на 71,5% (з 21-го до 6-ти). Ці дані станом на сьогодні потребують уточнення.

2. *Беззмістовність, пасивність дозвілля.* Дослідження того, як проводять свій вільний час дівчата шкільного віку, показало таке: гуляють із друзями – 27%, дивляться телевізор та перебувають у мережі інтернет, біля комп'ютера загалом – 20%, читають – 20%, малюють – 7%, слухають музику – 12%. Решта з них зазначили, що займаються рукоділлям, доглядом за домашніми тваринами та ін. Переважає пасивне проведення вільного часу.

3. *Визначення спрямованості розвитку особи, взаємозумовленість способу проведення вільного часу і ступеня*

соціально-педагогічної занедбаності. Як захоплення та особливий інтерес дівчата називають музику – 23%, танці – 19%, малювання – 15%, читання книг – 10%, вишивання – 6%, спорт – 6%. Багато дівчат назвали захопленням окремі навчальні дисципліни. Третина дівчат не змогли дати чіткої відповіді. 24,2% з дівчат–учениць загальноосвітніх шкіл активно прилучаються до масових культурних заходів, такою ж є і кількість тих, хто не робили цього, а 51,6% опитаних визнали свою активність посередньою. Переліком розважальних закладів, які відвідують дівчата, є: дискотеки – 42%, кінотеатри – 24%. Багато неповнолітніх загальноосвітніх шкіл називають такими закладами кафе і бари (і найбільше серед них 14-15-річних, які визнають улюбленим розважальним закладом дискотеки). Незначна кількість дівчат назвали басейни, концерти, клуби, гуртки як заклади розвивально-пізнавального характеру.

4. *Відсутність соціального і сімейного контролю за дозвіллям дітей.* Дослідження того, чи намагаються батьки контролювати час, спосіб проведення неповнолітніми дівчатами вільного часу, виявилось тривожним: «так» відповіли 26%, «ні» – 26%, «час від часу» – 48% осіб досліджуваної категорії. У той же час у сім'ях дівчат делінквентної поведінки це робили дуже рідко – 2,5% батьків; у 13,8% сімей – батьки не робили цього взагалі (або у 22,8% – менший контроль і у 15,8% випадків – такий, що має місце час від часу). У найкращому випадку можна говорити про сприяння батьків у цікавому дозвіллі дітей, але не у його спільному проведенні.

5. Зниження рівня дозвілля через неврахування бажань самих неповнолітніх та неможливість реалізації їх захоплень, інтересів у зв'язку із фінансовою неспроможністю батьків [9, с. 3].

Аналіз теоретичних джерел, анкетування дівчат загальноосвітніх шкіл, Мелітопольської виховної колонії, засуджених дорослих жінок дає можливість зробити висновки щодо сучасних дозвіллевих тенденцій у розвитку дівчат як категорії населення. Характеризуючи сферу життєдіяльності, додатково зазначимо, що: 1) на розвиток особи все більше має вплив західна культура; 2) одними з тенденцій є збільшення негативного впливу телебачення, засобів масової інформації загалом; 3) домінує зорієнтованість на розваги, збільшено час, відведений на безконтрольне дозвілля; 4)

відсутнім є достатній контроль за дозволями молоді з боку держави, органів державної виконавчої влади, батьків; 5) відбувається зміна духовних і моральних цінностей суспільства; 6) з боку органів влади, місцевого самоврядування не забезпечено загальнодоступності закладів позашкільної сфери; 7) відсутність у широкому продажі, прокаті теле-, відео-, інтернет-продукції високої якості та позитивного виховного впливу; 8) функціонує мала кількість клубів, гуртків, інших соціальних структур, які б цілеспрямовано займалися розвитком дівчат під час дозвілля; 9) проводиться недостатня кількість заходів, що формують особистість дівчини, або цьому просто не надається значення; 10) відсутня система дій з метою припинити поширення окремих негативних образів, зразків, гендерних ідеалів.

Девіації – наслідки не стільки соціально-економічних суспільних деформацій, скільки відсутності виховних, коли спостерігається зміна ціннісних орієнтирів через приділення більшої уваги матеріальному і фінансовому забезпеченню підростаючого покоління і меншій – його моральному й духовному розвитку. Відбувається загострення багатьох соціально-педагогічних проблем, які є основою формування різних видів девіантної поведінки. Перегляду вимагає підхід до виховання неповнолітніх дівчат основними соціальними інститутами.

Як наслідок постає проблема соціально-культурної детермінації девіантної поведінки дівчат шкільного віку, оскільки спостерігається взаємозалежність між способом дозвілля і соціально-педагогічно занедбаністю дівчат. Один із шляхів профілактики девіантної поведінки дівчат – формувати імунітет до негативних явищ сучасності (автономної відповідальності, системи поглядів, переконань, цілісної Я-концепції, життєвої позиції). Але насправді під час дозвілля молоді сьогодні це не здійснюється або (у кращому випадку) має періодичний, спонтанний характер. Проблема сьогодення в тому, що соціальні інститути на час дозвілля молоді людини не виробили цілеспрямованого, системного впливу; відсутні соціальні гарантії, чіткі настанови, контроль.

ЛІТЕРАТУРА

1. Артюхова И.С. Ценности и воспитание. – Педагогика. – 1999. – №4. – С.117-121.
2. Буданова Г. Свободное время: за и против подростков // Воспитание школьников. – 1996. – №1. – С.17-21.
3. Винницький О. Церква і духовне буття // Духовні скарби українського народу в житті, молоді. – Тернопіль: МП "Чумацький шлях", 1994. – С. 62-64.
4. Гундарова И. О последствиях восприятия телевизионной информации младшими школьниками // Воспитание школьников. – 2005. – №9. – С.49-53.
5. Семенюк В. Соціальна сфера: вчора, сьогодні. А завтра?.. Голос України. – 2004. – №101 (14 червня) . – С.12.
6. Социальная работа с детьми группы риска / М. С. Мартынова и др. – М.: Социальный проект, 2004. – 272 с.
7. Слівінський П.Й. Кілька слів про нові релігійні і парарелігійні форми / Перекл. з польськ. Г. Теодорович. – Львів: Свічадо, 1999. – 120 с.
8. Тищенко С. П. Діти і телебачення: в тенетах віртуальної дійсності // Журнал для батьків. – 2001. – №2. – С.22-25.
9. Цымбаленко С., Щеглова С. Какие они, подростки девяностых? // Воспитание школьников. – 1996.– №3. – С.2-4.

ПРОСТІР І ЧАС В ОРГАНІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНО- ПСИХОЛОГІЧНОГО КЛІМАТУ

*Фурман Оксана Євстахіївна,
доктор психологічних наук,
доцент Тернопільського
національного економічного
університету*

Розуміння проблеми *простору* в психології у форматі соціально-психологічної концепції було обґрунтоване Джекобом-Леві Морено – відомим американським психологом і психіатром, який розробив знаний у науці метод соціометрії. Ключовою тезою ученого поставало положення про те, що людина чи група завжди вплетені у деякий простір, а саме: простір цілей, ставлень, функцій та ін. [12]. Дж. Морено виокремлює відповідні поняття для пояснення теорії просторових співвідношень: конфігурації, полярності, близькості, віддалі тощо.

Примітно, – як зазначає В.П. Казміренко, – що проблемі власне соціального простору великого значення надавав П.А. Сорокін. Останній писав: «...встановити положення людини чи якого-небудь соціального явища в суспільному просторі означає визначити її(його) відношення до інших осіб або цих явищ... І далі, – указує дослідник, – що основною властивістю соціального простору є *багатовимірність* [15, с. 298]. На нашу думку, сюди належать різні речі предметного світу (наприклад, флора і фауна), продукти культури (як друга «природа», в якій живе людина), а також самі людські спільноти (група, етнос, нація, людство). П.А. Сорокін, обґрунтовуючи властивість багатовимірності, зауважує, що у цьому випадку найочевиднішими постають вертикальні та горизонтальні параметри чи характеристики. «Їх розмежування відображають явища, котрі дійсно існують в соціальному Всесвіті: ієрархії, ранги, статус, домінування і субординація, авторитет і підкорення, підвищення і пониження по службі» [15, с. 301].

У зв'язку з цим В.П. Казміренко висновує, що «...діяльність будь-якої системи припускає наявність деякого простору, де можлива...реалізація тих чи інших форм активності таких, як трудові дії, взаємодія, боротьба, конфлікт, конкуренція та ін. Параметри (або характеристики – курс. наш Ф.О.) соціально-психологічного простору постають своєрідними умовами, в котрих розгортаються усі форми активності і різні види соціальних процесів, що утворюють єдині організаційно-динамічні комплекси» [6, с. 119]. Окрім того, ці характеристики – це чинники вияву «...позицій партнерів чи суперників, формування цілей і цінностей, вибору засобів взаємодії чи боротьби...» [6, с. 120]. На наше переконання, до вищезазначених форм активності варто віднести як поведінку, діяльність, спілкування, так і вчинки людини.

Оскільки у просторі людських взаємин наявна будь-яка взаємодія та конкретні люди із їхніми різними психодуховними світами, то влучно цей простір назвати соціально-психологічним (СПП). В.П. Казміренко дає таке його визначення «...СПП – це: простір намірів і цілей; простір відношень і позицій; простір взаємозв'язків і взаємозалежностей» [6, с. 123]. Дослідник виокремлює і відповідні параметри вимірювання соціально-психологічного простору: «...цілісність (характеристика рівноваги, балансу або гармонії організації як системи), структурність (відображає рівень і міру диференційованості цілей всередині організації тощо), автономність (розкриває рівень самостійності підрозділів, їх цільове самовизначення та ін.)» [6, с. 130, 131]. Нами пропонується ще один (завершальний чи підсумковий) параметр цього простору – це саморозвитковість (актуалізує особистісні процеси самотворення або преображення людини).

Водночас простір завжди взаємопов'язаний із часом, у пізнанні природи яких утвердилися певні традиції наукового осмислення [1; 5; 6; 9; 16; 19; 20 та ін.]. І це цілком закономірно, адже “психічне формується у процесі відображення та інтеріоризації різних просторово-часових імперативів, що становлять змістову специфіку тих реальностей об'єктивного світу (предметних, соціальних, культурологічних тощо), з котрими вступає у взаємодію індивід під час свого людського становлення. Просторово-часова структура

психічної організації особи, котра досягнула відповідного рівня розвитку, починає переломлювати через себе усі зовнішні впливи, а також здійснювати вплив на всі рівні її психічної регуляції діяльності і поведінки” [9, с. 22].

Існує часова організація психіки, яка постає у вигляді *безпосередньо* (власний біологічний «годинник» індивіда) й *опосередковано* (суб’єктивно) пережитих вимірів часу.

Час, як відомо, з одного боку, є філософською категорією чи однією із форм існування матерії, а з іншого – присутній у бутті індивіда, оточує його і навіть змінює життя. Отож поза часом і без нього неможливо уявити будь-яку діяльність чи психічну активність людини.

Зазначимо, що час у психології обґрунтовували чи продовжують досліджувати такі вчені як Є.І. Головаха і А.А. Кронік, Д.Г. Елькін, В.П. Зінченко, І.П. Павлов, В.В. Плохих, О.В. Полунін, С.Л. Рубінштейн, Т.М. Титаренко, П. Фресс, Б.Й. Цуканов та інші вчені.

Кожна земна людина знає, що таке годинник, котрий має години, хвилини, секунди тощо. Крім того, в усіх на роботі є настінний і настільний календарі, а у ВНЗ, гімназії, школі, садочку – розклад занять. Також відомо, що існує чотири пори року, а рік складається із 12 місяців. Тому кожен має уявлення про час. Але ніхто не дасть відповідь на те, якої він форми, який на дотик, смак, вигляд, запах тощо. Водночас час характеризують як «добрий» чи «поганий», аналізують його наявність через різноманітні *події* (наприклад, закінчення школи, народження дитини). Іншими словами, люди сприймають його *опосередковано*, тобто за допомогою чогось.

У наш час кожен поспішає, тому що переживає, щоб не запізнитися на лекцію, маршрутку чи у садочок. Символом сьогодення є годинник. Теперішня народна приказка стверджує: “Час – це гроші!” А наші предки не те, що не спішили, а ще й глибоко вірили у прикмети. Зокрема, першу половину дня, коли сонце піднімалося на небі, вважали сприятливим часом для виконання різної роботи (садівництва, закладання хати тощо). Люди пояснювали це так: якщо воно йде вгору, то так само ітимуть справи на краще й у них. Тому цей час характеризували як “добрий”, “світлий”.

Сприятливий час пов'язували з молодим місяцем. На “молодик” стригли волосся, щоб росло, закладали нову хату тощо. Вірили, що як місяць ростиме, так і людині прибуватиме щастя, здоров'я, успіх. Не дивно, що народ склав багато прислів'їв не лише про добру, а й про лиху годину. Наприклад: “У добрий час сказати, в лихий – змовчати”; “От лиха година!”; “В добрий час почати!”.

Давні люди уявляли час як щось непорушне, застигле. Сприймали його як такий, що існує зараз, тобто теперішній. Але останній взаємопов'язаний із минулим, майбутнім і вічним, котрі незримо присутні у теперішньому (ці різновиди часу у науці прийнято називати властивостями). Минуле, тобто те, що було чи відбулося, виправити неможливо, хіба що можна відкорегувати у теперішньому його відбитку ті чи інші наслідки відповідно до вимог ситуації чи події; водночас не варто сподіватися лише на майбутнє, тому що воно непередбачуване: “Користуйся днем (сьогоднішнім) – стверджує Гораций, – найменше довіряй майбутньому”. Про час багато написано й у Біблії [2, с. 744].

На все свій час.

На все свій час,

І година своя кожній справі під небом:

Час родитись і час помирати,

Час садити і час виривати посаджене,

Час вбивати і час лікувати,

Час руйнувати і час будувати,

Час плакати і час сміятись,

Час ридати і час танцювати,

Час розкидати каміння і час каміння

громадити...

Час мовчати і час говорити,

Час кохати і час ненавидіти,

Час війні й час миру!..

Натомість, відповідно до вимог методологічного принципу об'єктивності «уявлення про час як об'єкт аналізується здебільшого фізичними науками, а суб'єктивний (той, який переживається) час вивчається у психології» [19, с. 15]. Фізики дійшли висновку, що час – це ключ до розуміння природи [14, с. 252]. «Але цей ключ

знаходиться не у фізичному світі, а в особі. Якщо час і є об'єкт, то ... він міститься в людській природі» [19, с. 18]. Отож час – фундаментальна складова усієї відображувально-поведінкової взаємодії людини із навколишнім світом.

Суб'єктивний час (той, що сприймається через події) лине із вічного (духовність – осягання – універсум), майбутнього (цінності – вчинкові дії – індивідуальність), через теперішнє (норми – діяльність – особистість) у минуле (знання – поведінка – суб'єкт). Проте своєрідним місточком, за С.Л. Рубінштейном, чи відправною точкою на «стрілці суб'єктивного часу» є теперішнє. Вічне суголосне творчості, майбутнє – еталону моральності, теперішнє – соціальності, а минуле – досвідності.

Зрозуміло, що у просторі й часі відбуваються різноманітні процеси дій, тиску, влади, а також людська взаємодія, пропаганда та ін., що належать до такого відомого феномена дійсності як *вплив*.

Воднораз простір-час – це основні категорії впливу. Відтак у просторі та часі виникає або здійснюється вплив й, водночас, у кожному дійстві впливу наявний свій просторово-часовий континуум.

Така теоретична конфігурація дала змогу нам виокремити феномен впливу, який постає у просторі-часі – першим параметром інноваційно-психологічного клімату. Під параметрами, вслід за В.П. Казміренком, будемо розуміти “ті комплексні чи одиничні характеристики, які, з одного боку, є властивостями аналізованої реальності, а з другого – можуть використовуватися як змінні її вимірювання” [6, с. 81].

У психологічній літературі вживають такі найпоширеніші поняття клімату, як психологічний, соціально-психологічний, організаційний та інші. Перший характеризують як такий, що обґрунтовує емоційний настрій, морально-психологічний стан людини і виявляється у процесі спілкування. Відтак під час його дії на афективному рівні відображаються особисті та ділові взаємини учасників колективу, їхні вартісні спрямування, норми та бажання тощо. Воднораз соціально-психологічний клімат, зокрема, висвітлює систему відносин між членами колективу (реакції, соціальні дії), тобто міжособистісні чи безпосередні взаємостосунки. Рівень, де останні формуються «в якісні структури і здійснюють

вплив на життєдіяльність – мала група. У групі 7-20 осіб існує соціально-психологічний клімат, а в групі 50-100 і більше людей міжособисті взаємини групуються в 3-5 самостійних підструктури» [6, с. 106, 107]. Між ними виникають свої відносини, котрі досліджує організаційний клімат, що залежить також і від тих процесів, які сформувалися у соціально-психологічному кліматі.

Клімат – це «частина соціально-психологічного простору організації, психологічне поле» [11], на якому розгортається праця людини, «плацдарм життєдіяльності особистості» [13]. Він, як якісна системна характеристика міжособистісних стосунків людей, котрі розгортаються в межах будь-якої соціальної організації (виробничої, освітньої, правової тощо), впливає на продуктивність, ефективність їхньої діяльності, а конкретніше – на міру працездатності, сприяє реалізації громадянської та особистої активності, а відтак стимулює розвиток суспільства, оскільки актуалізує творчий потенціал людства та окультурює стосунки.

Загалом термін «клімат» введений давньогрецьким астрономом Гіппархом у II ст. до н.е. Сьогодні у природознавстві під кліматом розуміють статистичний режим умов погоди, що характерний для даної місцевості Землі. Водночас кліматичні фактори (температура, вітер, радіація, вологість, атмосферний тиск, хмарність тощо) тісно взаємодіють із людиною та суттєво впливають на її психічні стани і поведінку. Зазначений зв'язок між самопочуттям індивіда та кліматичними факторами підтверджує слушність ідеї кліматичного детермінізму, що у психології осмислена як принцип: «зовнішні причини діють через внутрішні умови» (Г.С. Костюк, С.Д. Максименко, В.П. Москалець, С.Л. Рубінштейн, О.Я. Чебикін). Адже клімат впливає як на фізіологічний, психічний, соціальний стани особи, так і на її конкретну діяльність (звідси, скажімо, підвищена або понижена працездатність, особливості ставлення до справи і самопочуття). Відтак очевидно, що проблематика клімату є актуальною не лише в розумінні природної взаємодії у системі «людина – світ», а й у психологічному осмисленні міжособистісної та міжгрупової, де наявний соціально-психологічний (СПК), організаційний (ОК) чи інноваційно-психологічний клімати (ІПК).

Здійснений стислий огляд психологічного і соціально-психологічного кліматів дає змогу стверджувати та погоджуватися із позиціями Л.М. Карамушки [7], Н.Л. Коломінського [10], Б.Д. Паригіна [13], що не слід їх розмежовувати. Це свідчить про те, що вони охоплюють як процеси морального, психологічного й соціального стану людей, так і взаємини між ними, а найголовніше – це їхній загальний емоційний настрій та налаштування. Л.М. Карамушка «виокремлює три основних види психологічного клімату: з позитивною, негативною та нейтральною спрямованістю» [7, с. 142] і зазначає, що він «є суб'єктивним відображенням об'єктивної реальності, тобто життєдіяльності колективу, суттєвим фактором впливу на його діяльність, процеси управління ним» [7, с. 147].

Водночас В.П. Казміренко переконаний, що не слід ототожнювати СПК і ОК, оскільки перший найчастіше відображає безпосередні міжособистісні стосунки, котрі властиві малим групам, а другий, щонайперше, – міжгрупові, хоча й враховує міжсуб'єктні стосунки. Це – вихід на новий методологічний рівень і, згідно з цим підходом, аналізу підлягають не тільки безпосередні, а й опосередковані взаємини. Відтак можна констатувати, що ОК має свою природу і «знаходить відображення у системі трьох основних параметрів: соціально-психологічного простору організації, інформаційного і ділового обмінів, способів і засобів активізації діяльності елементів організації на всіх рівнях» [6, с. 108].

Зрозуміло, що «сприятливий, або здоровий клімат» [7, с. 142] у найзагальнішому розумінні слова супроводжує науково-технічний прогрес суспільства, адже розв'язує питання соціального і психологічного потенціалу людства. Він може розглядатися через такі показники: 1) рівень долучення осіб до діяльності, 2) ступінь психологічної ефективності відповідної діяльності, 3) потенціал колективу і кожного суб'єкта зокрема тощо. Отож, позитивний клімат створює відповідну культуру у взаєминах, є чинником формування й активності особистості, передумовою стимулювання її творчої і духовної самореалізації. А його важливими ознаками є задоволення від праці, позитивний настрій та налаштування, взаєморозуміння між людьми, їхня згуртованість, продуктивність, стабільність,

міжсуб'єктний і міжгруповий генезис, саморегуляція і самоорганізація, а також творча атмосфера.

Інноваційно-психологічний клімат функціонує у модульно-розвивальній системі навчання, котра, як науковий проект інноваційної освіти, реалізує соціально-культурну парадигму суспільного розвитку України; має на меті науково-практичне обґрунтування школи майбутнього – школи культури і духовності; обґрунтовується як єдність міждисциплінарної теорії, вітакультурної методології, соціально-психологічної технології і практики експериментування у закладах освіти; втілює вимоги ідей культури і розвитку, принципів ментальності, духовності, розвитковості і модульності [17; 18].

Під інноваційно-психологічним кліматом розуміємо набір стійких характеристик (діалогічність, довіра, продуктивність, працездатність), які сутнісно визначають модульно-розвивальну систему, впливають на форми активності людей у групі, їхній емоційний і моральний стан та настрій, міжгрупові стосунки. До його структури належать: а) психологічний вплив та його класи; б) полімотивація та сфери умов її розгортання, в) освітнє спілкування та його аспекти; г) позитивно-гармонійна Я-концепція та її компоненти [3].

Наочно подамо змістову і параметричну суть різновидів клімату в психології (табл.).

Таблиця

Структурно-змістові особливості різновидів клімату в психології

Структура проявів СПК (за Б.Д. Паригіним) відображена у ставленнях [13, с. 12-14]	Параметрична структура організаційного клімату (за В.П. Казміренком) [6, с. 108]	Параметрична структура інноваційно-психологічного клімату (за О.Є. Фурман) [3, с. 26]
Один до одного (емоційність та упредметнення)	Соціально-психологічний <i>простір</i> організації	Психологічний <i>вплив</i> у вітакультурному <i>просторі-часі</i>
До загальної справи (емоційні та предметні параметри психічного налаштування)	Мотивація поведінки та оргдосягнень, котра постає у <i>полімотивації</i> та сферах й умовах її активізації	<i>Полімотивація</i> та сфери умов її розгортання
До світу (система ціннісних орієнтацій особистості)	Інформаційно-діловий <i>обмін</i> як фактор організаційної життєдіяльності	Освітнє <i>спілкування</i> та його <i>аспекти</i> як інформаційний, діловий, смисловчинковий і самосенсовий різновиди <i>обміну</i>
До себе (самосвідомість, самоставлення та ін.)	—	Позитивно-гармонійна <i>Я-концепція</i> та її компоненти

Змістово-сутнісні особливості		
Переважає відображає <i>безпосередні</i> стосунки, які властиві малим групам у колективі	Щонайперше характеризує організаційно <i>опосередковані</i> , тобто <i>міжгрупові</i> , взаємини, хоча враховує й міжособистісні, котрі наявні в малих групах	Поєднує безпосередні й опосередковані освітньо-вчинкові стосунки учасників взаємодії, котрі зреалізують <i>інноваційні зміни</i> (реформування, модернізаційні дії тощо)

Правомірність функціонування чотирьох параметрів, де один займає важливе положення, перегукується із юнгіанським принципом кватерності. «Кватерність К.Г. Юнг розумів як універсальний архетип, логічну передумову будь-якого цілісного судження. Наприклад, щоб описати горизонт як ціле, потрібно згадати чотири сторони світу... Чотири елементи трапляються всюди, і насамперед у людських психічних функціях: відчуття (сенсорика), мислення (логіка), почуття (етика, емоції), інтуїція (апріорне знання)... Кватерність ... має структуру 3+1, у якій один з елементів займає особливе положення або має порівняно іншу природу... Саме четвертий, доповнюючи тих трьох, робить їх чимось єдиним, символізуючи Універсум» [цит. за 4, с. 36–38]. Відповідно до цього, перших три параметри формують зовнішньо-внутрішній контур психічної регуляції особи, а останній – являє собою суто внутрішнє ядро її самоорганізації.

Я-концепція центрується як внутрішнє «зняття» трьох попередніх параметрів у такий спосіб, що піднімає на більш високий рівень загальне розуміння об'єкта – феномена інноваційно-психологічного клімату.

Варто зауважити, що К. Юнг говорить і про п'ятий, головний елемент, який виконує «трансцендентну функцію, ... являє собою посередницьку основу, «міст» для об'єднання протилежних функцій, одна з яких – свідомо (домінує), а друга – витіснена у підсвідомість

(опозиційна). В результаті з'єднання полярних протилежностей оживає спільний архаїчний корінь, первісна ментальність, з якої беруть початок всі диференційовані функції» [цит. за 8, с. 423]. У зв'язку з цим З.С. Карпенко обстоює «ідею п'ятерності як базову психоментальну матрицю психологічного методологування» [8].

У нашому дослідженні попередньо зазначено, що виокремлені чотири параметри ПК (вплив, полімотивація, спілкування, Я-концепція) *перегукуються із принципом кватерності*, оскільки ПК як п'ята узагальнювальна психосоціальна даність хоча й утримує певний ноуменальний матеріал, але сутнісно не належить до сфери трансцендентного. Вочевидь цей клімат стосується вчинково-організованої реальності соціального повсякдення, а тому у ньому переважає феноменологічний зміст.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абульханова-Славская К.А. Развитие личности в процессе жизнедеятельности / К.А. Абульханова-Славская // Психология формирования и развития личности. – М.: Наука, 1981. – С. 31–37.
2. Біблія або книги святого письма Старого й Нового Заповіту / Переклад проф. Івана Огієнка. – К.: Українське Біблійне Товариство, 2002. – 1375 с.
3. Гуменюк (Фурман) О.Є. Теорія і методологія інноваційно-психологічного клімату загальноосвітнього закладу / О.Є. Гуменюк (Фурман): [монографія]. – Ялта–Тернопіль: Підручники і посібники, 2008. – 340 с.
4. Донченко О.А. Архетипи соціального життя і політика (Глибинні регулятиви психополітичного повсякдення) / О.А. Донченко, Ю.В. Романенко. – К.: Либідь, 2001. – 334 с.
5. Зинченко В.П. Время – действующее лицо / В.П. Зинченко // Вопросы психологии. – 2001. – №6. – С. 36–54.

6. Казмиренко В.П. Социальная психология организаций : [монография] / Вячеслав Петрович Казмиренко. – К.: МЗУУП, 1993. – 384 с.
7. Карамушка Л.М. Психологія управління: навч. посібн. / Людмила Миколаївна Карамушка. – К.: Міленіум, 2003. – 344 с.
8. Карпенко З.С. Аксіологічна психологія особистості / З.С. Карпенко. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2009. – 512 с.
9. Ковалев Г.А. О системе психологического воздействия / Г.А. Ковалев // Психология воздействия (проблемы теории и практики). – М.: АПН СССР, 1989. – С. 4–43.
10. Коломінський Н.Л. Психологія менеджменту в освіті (соціально-психологічний аспект): [монографія] / Наум Львович Коломінський. – К.: МАУП, 2000. – 286 с.
11. Левин К. Типы конфликтов / Курт Левин // Психология личности; [под ред. Ю.Б. Гиппенрейтер, А.А. Пузырея]. – М.: МГУ, 1982. – С. 93–96.
12. Морено Дж. Социометрия: экспериментальный метод и наука об обществе / Дж. Морено. – М.: Иностран. лит., 1958. – 289 с.
13. Парыгин Б.Д. Социально-психологический климат коллектива. Пути и методы изучения / Борис Дмитриевич Парыгин; под ред. В.А. Ядова. – Л.: Наука, 1981. – 192 с. – (Ин-тут социально-экономических проблем АН СССР).
14. Пригожин И. От существующего к возникающему / И. Пригожин. – М.: Наука, 1985.
15. Сорокин П. Человек, цивилизация, общество / П. Сорокин. – М.: ИПЛ, 1992. – 643 с.
16. Фресс П. Восприятие и оценка времени // П. Фресс, Ж. Пиаже. Экспериментальная психология. – М.: Прогресс, 1978. – Вып. 6. – С. 88–130.

17. Фурман А.В. Модульно-розвивальне навчання: принципи, умови, забезпечення: [монографія] / Анатолій Васильович Фурман. – К.: Правда Ярославичів, 1997. – 340 с.
18. Фурман А.В. Психокультура української ментальності: наук. вид. / А.В. Фурман – Тернопіль: Економічна думка, 2002. – 132 с.
19. Цуканов Б.И. Время в психике человека / Б.И. Цуканов. – Одесса: Астропринт, 2000. – 220 с.
20. Элькин Д.Г. Восприятие времени / Д.Г. Элькин. – М.: АПН РСФСР, 1962. – 212 с.

ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ШКІЛЬНОЇ МОЛОДІ

*Свідерський Ю.Ю.,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри змісту й
методик навчальних
предметів ТОКІППО*

Термін гендер в сучасному розумінні означає систему поглядів на соціальні відмінності між жінками та чоловіками, які змінюються з часом та варіюються у широкому діапазоні як в різних культурах, так і в межах однієї культури.

Гендерні відмінності формуються у процесі соціалізації - навчання ролі чоловіків і жінок, який відбувається від перших днів народження до статевозрілого віку, і меншою мірою - пізніше. На це впливають сімейне виховання, школа, взаємодія з іншими дітьми та ігрова активність. Розуміння відмінностей між статями формується починаючи приблизно з двохрічного віку.

На формування гендеру в процесі соціалізації впливають взаємопов'язані гендерні практики й стереотипи:

- поділ праці, розмежування місць перебування, фізичного простору, влади за критерієм статевої належності;
- символи та образи, які пояснюють, закріплюють цей розподіл, протистоять йому;
- відмінності у взаємодії «жінка — чоловік», «жінка — жінка», «чоловік — чоловік», які проявляються в мові, черговості участі в діалозі, невербальних компонентах поведінки;
- гендерні компоненти особистісної ідентичності, гендерні індивідуальні структури;
- залучення гендеру у фундаментальні процеси створення і концептуалізації соціальних структур.

Гендерна соціалізація залежить від норм, звичаїв, культури відповідного суспільства, до яких належать системи диференціації гендерних ролей (статевий поділ праці, специфічні статево-рольові приписи, права, обов'язки чоловіків і жінок) і стереотипів маскулінності та фемінності (уявлення, якими є або мають бути чоловіки і жінки).

Гендерна соціалізація є процесом співпраці досвідчених чоловіків і жінок з дітьми у набутті ними важливих для життя в дорослому світі статевоповідних знань, умінь і навичок. Про статеворольову самоідентифікацію дітей у процесі соціалізації свідчать такі прояви поведінки:

- вибір ігор та іграшок (ігри в ляльки, дочки-матері, лікаря, вчительку або у війну, конструктори);
- рольові переваги під час ігор (хочуть бути матір'ю, вчителькою, господинею, медсестрою або командиром, розвідником, батьком);
- вибір середовища спілкування (надають перевагу групі своєї або протилежної статі, тяжіють до дорослих чоловіків або жінок);
- вибір видів діяльності (охоче займаються домашніми справами, надають перевагу «тихим» заняттям або виявляють інтерес до техніки, динамічних видів спорту, які вимагають сили, витривалості, агресивності);

- ставлення до свого зовнішнього вигляду (бажання одягати жіночі речі, використання косметики, красування перед дзеркалом або нехтування зовнішнім виглядом, відмова від прикрас, підсилення чоловічого стилю);

- фантазії та мрії (бажання бути схожим на літературного або кіногероя певної статі, уявлення себе в майбутньому при складанні оповідань, казок);

- рівень задоволеності соціальною роллю (захоплення стилем життя чоловіків або жінок, бажання змінити ім'я або навіть стать).

На думку спеціаліста в галузі статевого виховання й гендеру Н. Городнової найголовнішими завданнями у гендерному вихованні дітей та підлітків, мають стати:

- кожен період навчання та виховання дитини як сходинка у розвитку психофізичних здібностей та навичок, необхідних для успішного виконання гендерних ролей особистості в родинному та суспільному житті;

- відновлення та збагачення у суспільстві взірців чоловічої та жіночої поведінки, сфер їхньої реалізації, які є основним джерелом гендерного розвитку, формування свідомості хлопчиків і дівчаток;

- школа, сім'я, культурно-освітні заклади повинні орієнтуватись на виховання не дитини взагалі, а хлопчика чи дівчинки з притаманними їм психологічними відмінностями у світосприйманні, засвоєнні навичок і вмінь, у розвитку інтересів, емоційної сфери;

- урізноманітнення джерел і механізмів засвоєння гендерних моделей чоловічої і жіночої поведінки в рамках навчально-виховного процесу;

- піднесення педагогічної культури батьківської сім'ї є невіддільним завданням гендерного виховання учнів, оскільки первинна статева соціалізація дитини здійснюється через механізм емоційної ідентифікації з дорослими — представниками своєї статі;

- вміння надавати допомогу в усвідомленні й прийнятті соціально-адекватних моделей поведінки, здійснювати

психокорекцію позиції дитини і батьківської сім'ї в питаннях психосексуального розвитку та гендерного виховання.

Розв'язання практичних завдань організації навчально-виховної роботи з питань гендерної соціалізації особистості повинно ґрунтуватися на доведенні таких положень:

- сексуальність є невід'ємною для кожної людини протягом усього життєвого періоду;
- необхідно володіти точною інформацією про стать, гендер та сексуальність із наукових джерел;
- дуже важливо обмінюватись думками з питань статі як у колі сім'ї, так і в класі, відверто обговорювати всі питання цієї теми.

Оскільки гендерна соціалізація є цілісним процесом управління анатомо-фізіологічним, соціальним, психологічним розвитком особистості, на різних етапах індивідуального розвитку дитини вимагаються відповідні знання вчителя, психолога, соціального педагога. Велике значення у формуванні професійно-значущих вмінь вчителя має оволодіння методикою організації навчально-виховної роботи.

Які форми і методи гендерного виховання доцільно застосовувати психологу, соціальному педагогу, вчителю, щоб здобуті знання стали дороговказом у тендерному самовизначенні дітей? Необхідно використовувати цілий арсенал різноманітних ефективних методів, здатних зацікавити учнів, як інформаційно-рецептивних, так і тих, що активізують думку, спонукають до роздумів. Саме різноманітність методики викладання цього предмета робить процес навчання дійсно творчим, збуджує зацікавленість учнів, поліпшує розуміння і засвоєння матеріалу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абетка рівності (Автор – Павло Полянський). – К., ПРООН, 2007. – 16с.
2. Вітчизняний та зарубіжний досвід навчання гендерному спрямуванню: анотована бібліографія та навчальні матеріали [Текст]: [довідк. вид.] / Проект розроблення та впровадж.

- публ. політики (PRISM) ; уклад. М. Скорик. - К. : К.І.С., 2013. - 27 с.
3. Гендер і етнічність. Україна перед європейським вибором. – Київ, ПРООН, 2006. – 49с.
 4. Гендерна рівність і недискримінація: посібник для експертів і експерток аналітичних центрів (авт. - Марценюк Тамара). – К., 2014. – 65 с.
 5. Гендерні перетворення в Україні. – Київ. Надруковано в ТОВ «АДЕФ-Україна», 2007. – 165 с.
 6. Гендерні шкільні історії /Олег Марущенко, Ольга Плахотнік. – Харків: Монограф, 2012. – 88 с.
 7. Гендерні революції: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції 16 жовтня 2012 року. – Харків, 2012. – 66с.
 8. Гендерні стереотипи та ставлення громадськості до гендерних проблем в українському суспільстві: Колективна монографія. – К., 2007. – 144с.
 9. Городнова Надія. Гендерний розвиток особистості. – К.: Шкільний світ, 2011. – 128с.
 10. Глосарій основних гендерних понять. – Женева: Міжнародна організація праці, 2007. – 11с.
 11. Жінки і чоловіки в Україні: Статистичний збірник. – К., Державний комітет статистики України, 2011. – 110с.
 12. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами. – К.: Рада Європи, «К.І.С», 2011. – 196с.
 13. «Ми — різні, ми — рівні». Основи культури гендерної рівності: навч. посіб. для учнів 9 –11 класів загальноосвітніх навчальних закладів / за ред. О. Семиколенової. 2-ге вид., виправлене. – К.: Ніка-Центр, 2010. – 176 с.

14. Ткалич М.Г. Гендерна психологія: навчальний посібник. – К.: Академвидав, 2011, - 248с.

СОЦІАЛІЗАЦІЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ СУЧАСНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ.

*Коротюк З.М. методист, в.о.
завідувача навчально-
методичного центру
психологічної служби і
соціальної роботи ТОКІППО*

Сьогоднішній стан демократичних перетворень в Україні обумовили глобальні зміни в освіті. Сьогодні завдання навчальних закладів – виховання громадянина з високим рівнем громадянської свідомості, патріотизму і здатності до активної участі у справах суспільства і держави на основі глибокого усвідомлення своїх прав і обов'язків, себе як повноправного члена соціальної спільноти, громадянина своєї країни. Суспільно важливе завдання для освітян - забезпечити розбудову такого освітнього простору, у якому особистість з раннього дитинства усвідомлювала б свою суспільну значущість і через систему ціннісних ставлень набувала досвіду взаємодії з соціумом.

Освітній простір - це педагогічне явище, яке акумулює потенціал сім'ї та навчального закладу, інтегрує різноманітні впливи на особистість з боку інших соціальних інститутів з метою усунення будь-яких перешкод, ускладнень процесу соціалізації особистості.

Освітній простір складається з освітніх процесів - навчання, виховання, соціалізації, підготовки. Це педагогічний феномен зустрічі та взаємодії людини з оточуючими її елементами-носіями культури (освітнім середовищем), у результаті чого відбувається їх осмислення та пізнання.

Ці пріоритети передбачають орієнтацію на відродження національної гідності, патріотизму й громадянської зрілості особистості, що включає гуманізм, духовність, діловитість; активну позицію кожної людини, зокрема, її самореалізацію у матеріальній і духовній сферах суспільного життя.

Метою освіти, - зазначено у Законі України «Про освіту», - є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору..."

Такі завдання вирішуються у **процесі соціалізації** через засвоєння людиною особистісних цінностей, соціальних норм та моделей поведінки.

Термін «**соціалізація**» визначається як накопичення людиною соціального досвіду та відтворення його у власній життєдіяльності. Процес соціалізації характеризується такими ознаками як періодичність та динамічність протікання. Найбільш важливим періодом соціалізації є дошкільний та шкільний вік, коли дитина не лише набуває знання, формує власний світогляд, але і отримує навички самоконтролю, взаємодії з колективом, уміння вирішувати складні життєві ситуації. Саме у навчально-виховному процесі відбувається розвиток усіх складових самовдосконалення особистості, у першу чергу потреби у самоствердженні та самореалізації, що є невід'ємною частиною соціального становлення сучасної людини. Соціалізація – це процес формування і розвитку особистості, що відбувається під впливом виховної і навчальної діяльності. Під соціалізацією розуміють процес засвоєння індивідом зразків поведінки, соціальних норм і цінностей, потрібних для його успішного функціонування в конкретному суспільстві. Виховання і навчання (у вузькому сенсі) – це спеціально організована діяльність з метою передачі соціального досвіду індивіду та формування в нього певних, соціально бажаних стереотипів поведінки, якостей і властивостей особистості [5,10]. Як відомо, соціалізація є складним і багатофакторним процесом оволодіння особистістю суспільним досвідом, засвоєння норм і правил життя, набуття індивідом людських властивостей і якостей. Процес соціалізації передбачає не

лише усвідомлення і засвоєння індивідом соціальних цінностей, норм, принципів і правил у відносинах, але й активне їх відтворення в процесі життєдіяльності, що забезпечує можливості для формування нової соціальної позиції, реалізації себе як активного творчого суб'єкта соціальної дійсності.

Складовими **процесу соціалізації** є:

1. **Підготовка до суспільного життя:** формування та засвоєння навичок демократичної культури, виконання громадянських обов'язків, взяття відповідальності за себе, родину, суспільство.

2. **Оволодіння загальнолюдською і національною культурою:** формування цілісного світогляду, опанування таких соціальних навичок, як моральне ставлення до людей, терпимість щодо соціальних, національних, етнічних, релігійних, статевих розбіжностей, шанування прав та свобод людини, навичок співробітництва, позитивного розв'язання конфліктів, підтримки загальної безпеки.

3. **Соціально-політична адаптація:** розвиток навичок спілкування, культури комунікацій, самопізнання, самооцінки, самовизначення; адекватної оцінки світу, політичної ситуації, власної позиції тощо.

4. **Соціально-професійна орієнтація:** усвідомлений вибір життєвих стратегій, реалізація прав і можливостей шляхом самовиховання, самовизначення, самооцінки інтересів, здібностей, нахилів, мотивації майбутнього соціального і професійного розвитку.

Головними завданнями освіти в Україні є виховання громадянина України, формування соціально зрілої, працелюбної, творчої особистості, якій властиве почуття власної гідності, повага до прав і свобод людини, свідоме відношення до обов'язків людини і громадянина, гордість за свою Батьківщину, здатність до саморозуміння і самовдосконалення, активної участі в соціальному житті країни.

Відповідно до Національної стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року стратегічними напрямками державної політики у сфері освіти повинна, зокрема, стати побудова ефективної системи національного виховання, розвитку і соціалізації дітей та молоді [4].

Результатом успішної соціалізації дитини можна вважати її готовність до виконання соціальних ролей: Я – успішний учень, у дорослому житті – успішний працівник; Я – система громадянських компетентностей, у дорослому житті – свідомий громадянин; Я – система ціннісних ставлень, у дорослому житті – успішний сім'янин.

Сьогодні школа розглядається як відкрита соціальна система, що включає: розширення соціальних контактів школи із сім'єю; взаємодію школи із закладами додаткової освіти, культури, іншими соціальними інститутами; інтеграцію зусиль педагогів з широким колом громадськості; проведення уроків, позаурочних занять за межами школи: у майстернях, лабораторіях, на свіжому повітрі тощо [2].

Місія виконання школою зовсім нових соціально-педагогічних функцій, що зумовлені необхідністю впливу на соціокультурну ситуацію, потребує розвитку психологічної служби, у складі не лише психолога, а й соціального педагога, серед професійних завдань якого виокремлюються: формування гуманістичних відносин між вихованцями, учнями й педагогами; охорона та захист прав та інтересів дітей; вивчення особливостей особистості учня та соціальної ситуації розвитку та умов його життєдіяльності; вияв інтересів, потреб, проблем і труднощів дітей та підлітків; створення атмосфери психологічного комфорту для учнів у навчальній та позанавчальній діяльності; попередження конфліктів в учнівському середовищі; допомога старшокласників у професійному самовизначенні; орієнтація учнів на здоровий спосіб життя; профілактика правопорушень серед учнівської молоді, робота з учнями «групи ризику»; посередницька діяльність між учнями та адміністрацією; організація взаємодії школи та сім'ї у вихованні дітей, підлітків та старшокласників [2].

Таким чином, соціально-педагогічна місія школи як традиційного соціального інституту і агента соціалізації полягає в забезпеченні прав дитини, формуванні в неї необхідного адаптаційного потенціалу, створенні відповідних умов для її самореалізації, а також мінімізація негативних впливів соціуму на особистість шляхом використання сприятливих чинників соціального оточення.

ЛІТЕРАТУРА

15. Возна Ю.В. Соціалізація учнівської молоді в процесі функціонування соціально-педагогічного комплексу: дис... к.пед.н., 13.00.05 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mydisser.com/en/catalog/view/238/824/9901.html>
16. Заверико Н.В. Школа як фактор соціалізації учнівської молоді : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp7/konf3/Zaveriko.pdf
17. Лавриченко Н.М. Педагогічні основи соціалізації учнівської молоді в країнах Західної Європи : дис... д. пед. н., 13.00.01; Київ, 2006.
18. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року: Указ Президента України від 25 червня 2013 року №344/2013 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/15828.html>
19. Соціалізація дітей та учнівської молоді в сучасному освітньому просторі: Методичні рекомендації щодо реалізації обласної науково-методичної проблеми. – Херсон: Херсонська академія неперервної освіти, 2013. – 48 с.
20. Дорошенко К. Г. Виховання гуманістичного ідеалу старших підлітків у позакласній діяльності: Автореф. дис. канд. пед. наук 13.00. 07 / Ін-т пробл. виховання АПН України. – К., 2003. – 20 с.
21. Жерносек І. П. Деякі ціннісні орієнтації учнівської молоді // Нова пед. думка. – 2002. - №3-4. – С. 148-152.
22. Єрмаков І. Г., Сохань Л. В. Життєтворчий потенціал нової школи // Мистецтво життєтворчості особистості: Наук. -метод. посібник у 2 ч., 1997. – ч. 2. - 936 с.
23. Кремень В. Трансформація особистості в освітньому просторі сучасної цивілізації/ В. Кремень // Професійно-технічна освіта. - 2009. - № 1.

24. Кремень В. Г. Інноваційність в освіті як вимога часу / В. Кремень // Інновації в освіті. - Ялта, 2010. - С. 7-13.
25. Рибка Н. М. Єдиний освітній простір як інтегративна система: соціально-філософський аналіз: Автореф. дис. канд. філос. наук: 09.00. 03 / Н. М. Рибка. – Одеса, 2005. – 24 с.
26. Химинець В. В. Інновації в сучасній школі / В. Химинець. - Ужгород, 2004. - 168 с.
27. Химинець В. В. Інноваційно-освітня діяльність / В. Химинець. - Ужгород, 2007. - 364 с.
28. Химинець В. В. Інноваційно-гуманістичне спрямування сучасної освіти/ В. Химинець // Педагогіка і психологія. - 2010. - № 4 (69). - С. 15-24.

МОТИВАЦІЙНА ОСНОВА ВИБОРУ ПРОФЕСІЇ ШКОЛЯРАМИ

*Кавецький В. Є., кандидат
педагогічних наук, в.о
завідувача кафедри педагогіки
психології та інклюзивної
освіти ТОКІППО*

Сучасні соціально-економічні реалії вимагають пошуку нових підходів до розв'язання проблеми підготовки учнівської молоді до вибору професії. Необхідно створити умови для адекватного професійного самовизначення школярів відповідно до їхніх інтересів, можливостей та потреб сучасного ринку праці. При підготовці молоді до вибору фаху важливо сформувати в оптантів потребнісно-мотиваційний компонент, що забезпечить надійну основу подальшого професійного самоздійснення оптантів. Над проблемою підготовки підростаючого покоління до професійного самовизначення працювало і працює чимало дослідників. Так, психолого –

педагогічним основам підготовки молоді до вибору фаху присвятили праці Г. Костюк, В. Моляко, Є. Павлютенков, К. Платонов, С. Чистякова, Б. Федоришин та ін. Однак не достатньо дослідженими є провідні мотиви вибору професії учнями на даному етапі розвитку українського суспільства. Тому важливо проаналізувати особливості формування мотиваційної основи вибору фаху сучасними школярами.

Мотивація свідомого вибору професії – це система стимулів, спрямованих на реалізацію потреби в оволодінні певним видом праці. Вона формується у людини відповідно до усвідомлення нею суспільної важливості діяльності і правильності оцінки своїх індивідуальних нахилів і здібностей. В педагогічній літературі є багато підходів до створення класифікації мотивів вибору професії. Зупинимося на найвідомішій системі Є. Павлютенкова. Він виділяє такі мотиви : соціальні мотиви; моральні мотиви; естетичні мотиви; пізнавальні мотиви; творчі мотиви; мотиви, пов'язані із змістом праці; матеріальні мотиви; престижні мотиви; утилітарні мотиви [2, 42 - 51].

Мотиви вибору професії обумовлені впливом на людину багатьох чинників – системи соціальних впливів, економічних і демографічних умов, сім'ї, школи, засобів масової інформації і т.д. [1].

Розуміння сутності мотивів вибору професії, вміння аналізувати і визначати їх об'єктивну цінність, встановлювати вікові відмінності озброюють педагогів і психологів одним з ефективних методів впливу на процес професійного самовизначення опитантів, а через нього і на формування особистості учня в цілому.

З метою визначення мотиваційної основи вибору професії школярами було досліджено позиції учнів 5,7,9,11 класів загальноосвітніх шкіл м. Тернополя і Тернопільської області. Усього дослідженням було охоплено 1983 учні.

Провідними мотивами вибору професії учнями 5 і 7 класів є відповідність професії інтересам (39,7% у 5 класі і 44,2% у 7 класі), належні умови праці (20,2% у 5 класі і 24,3% у 7 класі) і високий рівень матеріального забезпечення (18,9 % у 5 класі і 26,2% у 7 класі) Водночас учні 5 класу частіше ніж учні 7 класу зважають на актуальність майбутньої професії і можливості задовольнити свої інтелектуальні прагнення а учні 7 класу набагато частіше за

п'ятикласників намагаються врахувати наявні здібності і задовольнити потребу в спілкуванні. Під час здійснення професійної діяльності. Останні мотиви притаманні і учням 9 класу, що є природнім, оскільки відповідає особливостям даного вікового періоду, при якому спілкування є провідним видом діяльності. Водночас дев'ятикласники, на відміну від учнів 5 і 7 класів намагаються врахувати свої здібності при виборі фаху. Цікаво, що провідні мотиви вибору фаху випускниками шкіл ідентичні результатам зафіксованих при аналізі позицій п'ятикласників: наявність професійного інтересу (36 %), сприятливі умови праці (27,1%) і висока заробітня плата (26%). Також для одинадятикласників важливим є наявність здібностей до обраного фаху і можливість взаємодіяти з людьми у процесі професійного самоздійснення.

Узагальнений аналіз результатів досліджень мотиваційної основи вибору професії опитаними дозволяє зробити такі висновки. Провідними мотивами професійного самовизначення учнів 5-11 класів є ті, що відповідають формулі вибору фаху: хочу (наявність професійних інтересів) – можу (наявність професійно важливих якостей) – треба (затребуваність вибраного фаху). Однак зіставлення вибраних учнями професій з реальним станом на ринку праці показує, що в більшості школярі прагнуть обирати професії, які є «надлишковими», тобто чимало фахівців з відповідним дипломом вже перебувають у лавах безробітних. Також в опитантів зафіксовано завищені вимоги до матеріальної винагороди за працю. Чимало старшокласників зорієнтовані на професійні структури типу «людина-людина», що відображає їхнє прагнення задовольнити потребу в спілкуванні. Спостерігається превалювання прагматичного підходу школярів до вибору фаху: виявлено незначну кількість опитантів, які зорієнтовані на романтичні та широкі соціальні мотиви. Водночас чимало школярів бажають реалізувати свій інтелектуальний потенціал під час здійснення професійної діяльності а також створити матеріальний продукт власними руками.

Урахування вищезазначених результатів дослідження при профорієнтаційній діяльності в ЗОШ сприятиме формуванню

адекватної мотиваційної основи професійного самовизначення оптантів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Климов Е.А. Психология профессионального самоопределения: Учебное пособие для студентов высш. пед. учеб. заведений/ Е.А.Климов. – М.: Издательский центр «Академия», 2004. – 304 с.
2. Павлютенков Е.М. Формирование мотивов выбора профессии/ Е.М. Павлютенков. – К.: Радянська школа, 1980. – 143 с.

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ СУСПІЛЬНИХ ЗМІН

*Буган Ю.В., доцент кафедри
менеджменту і методології
освіти ТОКІППО*

Процес соціалізації — це засвоєння людським індивідом знань, норм і цінностей конкретного суспільства, які є значущим і для особистості, і для суспільства. І тоді людина стає повноправним членом цього суспільства.

Останнім часом на державному і міжнародному рівнях відбувається зміна статусу дитинства в суспільстві, про що свідчать поява міжнародних документів про охорону дитинства, підвищення уваги до дитячої соціалізації.

У зв'язку з цим, визначення конкретних умов і завдань виховання, моделювання виховного процесу з метою забезпечення самовизначення особистості, духовного становлення дітей, підготовка

їх до самостійного життя, взаємодія сім'ї і суспільних інститутів стали головними питаннями сучасної державної політики.

Процес соціалізації особистості виконує подвійну функцію пристосування: з одного боку, він сприяє адаптації особистості до життя в суспільстві, а з іншого - відповідає за відтворення самого суспільства, як системи соціальних інститутів, соціальних груп, гарантуючи заміщення носіїв основних соціальних статусів [2].

Соціалізація особистості триває все життя, але саме у період дитинства закладається її фундамент.

Не забуваймо, що процес соціалізації може бути, як планомірним, так і стихійним, хаотичним.

Зрозуміло, за який ми.

Що особливо сьогодні, та і не тільки сьогодні, впливає на процес соціалізації дітей, що ми повинні враховувати у своїй роботі і як нейтралізувати негативні фактори, які виникають при трансформації суспільства?

І як тут не згадати теорію поколінь, модель якої була розроблена не так давно (1991 рік).

Основою цієї моделі є цінності людей. Саме цінності і їх схожість, а не вік формують і визначають покоління, як групу людей, народжених у певний віковий період.

Ми цих цінностей не помічаємо, але саме вони багато у чому визначають нашу поведінку: як ми спілкуємося, як ми вирішуємо конфлікти, як розвиваємося, як ставимо цілі і управляємо людьми.

У розділі “Формула нової школи” концепції нової української школи записано: “В Україні, як і у всьому світі набирає ваги так зване покоління Y”. Їхні погляди, спосіб життя кардинально відрізняються від старших поколінь. На підході покоління Z. Як бачимо, МОН теж у певній мірі звертається до теорії поколінь. Адже X, Y, Z взято саме звідти.

Всі зміни в системі освіти в кінцевому випадку зводяться до основного: особистісно орієнтоване навчання і виховання. Поки освіта не вирішить цього питання - питання її реформування будуть ставитися завжди.

Теорія поколінь і дає пояснення на те, чому ми всі різні, чому сприймаємо речі по різному і чому по різному проходить соціалізація.

Адже, безперечно, це вплив зовнішніх факторів, а відтак саме це і формує наше світосприйняття, погляди, ставлення до речей, нашу психологію і т.д. Одним словом — цінності.

Таким чином зовнішні фактори у плані соціалізації дитини мають як позитивний так і негативний впливи. Якщо вплив факторів є позитивним, то ми на них не дуже і звертаємо увагу, з другої сторони — негативні намагаємося нейтралізувати.

Досить відчутно на питання соціалізації дітей впливають, в першу чергу, проблеми в системі освіти.

В наш час трансформується вся система освіти: навчальні програми, структура, технології, методи, управління, методичні служби і т.д. Ці зміни неоднозначно трактуються громадською думкою. Зниження педагогічної культури (вчителька укр. мови у Вінницькій області), ретельності виконання безпосередньої роботи (обов'язків), пошук додаткових заробітків — це та інше приводить до зниження авторитету вчительської професії. Можна і ще додати небажання професійного росту, формальність підвищення кваліфікації.

Поряд впливає ще один фактор — доросла людина через свою неправильну життєву позицію перестає бути авторитетом у дітей. Поступово підривається у дітей впевненість у тому, що ті, що керують освітою є зразком для наслідування. Це можна сказати не тільки про освітян, але і про окремих політиків, керівників владних структур та інше.

У суспільстві існує подвійний стандарт вимог до поведінки: з одного боку правила, за якими пропонується жити дитині, а з іншого - правила за якими живуть інші.

Тому поняття про честь і обов'язок, порядок та закон мають неоднозначне тлумачення. Виникають питання: чи мають рацію батьки, дотримуючись цих правил? Чи варто дитині їх дотримуватись? На соціалізацію дитини великий вплив мають сьогодні медіа (ЗМІ).

Разом з демократизацією суспільства, скасуванням ідеологічних заборон і цензурних обмежень різко зросла пропаганда сили, правового нігілізму і сексуальних насолод.

І якщо для дорослих кіно - це казка, то діти намагаються цю

казку здійснити. Та поведінка, яка існує на екрані, починає ними втілюватися в житті.

Неодноразово відзначається на всіх рівнях, що здійснювана частково система доступності позашкільних секцій, гуртків, студій сьогодні недосконала.

Дитина починає себе реалізувати не там де треба (вуличні компанії та інше).

Майнова бідність батьків інколи негативно оцінюється дітьми.

З екрана звучать високі стандарти, а в реальному житті їх нема. Створюється думка, що батьки якимось ущерблені, їх авторитет падає і т. д.

Виникає пануюча ідеологія, якій притаманний індивідуалізм, домінування матеріальних цінностей. Які цінності прививати дітям: на задоволення духовних потреб, чи матеріальних?

Це тільки поодинокі приклади проблем, які треба вирішувати у процесі соціалізації.

Чи є на них відповіді сьогодні?

Без сумніву є. Але потрібна праця, потрібне навчання вихователів, психологів, вчителів.

Потрібна, напевно, комплексна програма з боку держави на вирішення цих проблем.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ляшенко Н.О. Вісник Університету внутрішніх справ. - 2006. - №36.-
2. Соціологія сім'ї: підручник / за ред проф. А.І. Антонової. - 2010.
3. Авер'янова Г.М. Особливості соціалізації молоді в умовах трансформації суспільства / Г.М Авер'янова, Н.М. Дембицька, В.В. Москаленко. - Монографія. - Київ. - 2005.

ПРОФІЛЬНЕ НАВЧАННЯ ЯК УСПІШНА УМОВА СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

*Грицюк Т.В., кандидат
біологічних наук, доцент,
в.о.завідувача кафедри змісту і
методик навчальних предметів
ТОКІППО*

Загальнодержавна стратегія передбачає оновлення мережі загальноосвітніх навчальних закладів для:

- забезпечення рівного доступу до якісної освіти;
- створення розвиваючої моделі навчального процесу;
- інформатизації соціально-педагогічного середовища;
- особистісного спрямування всіх внутрішньо - шкільних виховних засобів.

Одним із пріоритетних завдань реформування освіти в Україні є організація профільного навчання у старшій ланці загальноосвітньої школи. Це питання знайшло відображення у Законі України «Про загальну середню освіту», а також у Концепції профільного навчання в старшій школі.

Входження української освіти до європейського освітнього простору потребує реформування всіх її ланок і насамперед загальної середньої освіти.

Саме профільне навчання сприяє:

- поширенню індивідуалізації та диференціації;
- упровадженню інформаційних технологій, дистанційного навчання та інших педагогічних інновацій;
- здійсненню неперервної професійної освіти, що є гарантією успішної соціалізації особистості та основою соціально-економічного розвитку суспільства.

Профільне навчання – вид диференціації й індивідуалізації навчання, що дає змогу за рахунок змін у структурі, змісті й

організації освітнього процесу повніше враховувати інтереси, нахили і здібності учнів, їх можливості, створювати умови для навчання старшокласників відповідно до їхніх освітніх і професійних інтересів і намірів щодо соціального і професійного самовизначення.

Мета профільного навчання — забезпечення можливостей для рівного доступу учнівської молоді до здобуття профільної та допрофесійної підготовки, неперервної освіти впродовж життя, виховання особистості, здатної до самореалізації, професійного зростання й мобільності в умовах реформування сучасного суспільства. Профільне навчання спрямоване на формування ключових компетентностей старшокласників, набуття ними навичок самостійної науково-практичної, дослідницько-пошукової діяльності, розвиток їхніх інтелектуальних, психічних, творчих, моральних, фізичних, соціальних якостей, прагнення до саморозвитку та самоосвіти [1].

Основні завдання профільного навчання

- створення умов для врахування й розвитку навчально-пізнавальних і професійних інтересів, нахилів, здібностей і потреб учнів старшої школи в процесі їхньої загальноосвітньої підготовки;
- забезпечення наступності між загальною середньою та професійною освітою, можливості отримати професію;
- сприяння професійній орієнтації і самовизначенню старшокласників, соціалізації учнів незалежно від місця проживання, стану здоров'я тощо;
- здійснення психолого-педагогічної діагностики щодо визначення готовності до прийняття самостійних рішень, пов'язаних з професійним становленням;
- сприяння у розвитку творчої самостійності, формуванні системи уявлень, ціннісних орієнтацій, дослідницьких умінь і навичок, які забезпечать випускнику школи можливість успішно самореалізуватися;
- продовження всебічного розвитку учня як цілісної особистості, його здібностей і обдарувань, його духовності й культури, формування громадянина України, здатного до свідомого суспільного вибору [2,3].

З метою задоволення запитів учнів щодо підготовки у вищі навчальні заклади, де серед вступних іспитів є біологія та хімія, у 2013 – 2014 році з ініціативи Тернопільського управління освіти та Тернопільської загальноосвітньої школи I-III ступенів №15 у місті було реорганізовану Тернопільську загальноосвітню школу I-III ступенів №15 у Тернопільський НВК «Загальноосвітня школа I-III ступенів-медичний ліцей №15».

Згідно з Концепцією профільного навчання в старшій школі [1], допрофільна підготовка у Тернопільському НВК «Загальноосвітня школа I-III ступенів-медичний ліцей №15» здійснюється у 8-9-х класах із метою професійної орієнтації учнів, сприяння у виборі ними напряму профільного навчання у старшій школі. Поглиблене вивчення предмета «Біологія» (по 4 год. у 8 та 9 класах), крім розширення й поглиблення змісту, сприяє формуванню стійкого інтересу до предмета, розвитку відповідних здібностей та орієнтації на професійну діяльність, де й використовуються одержані знання.

Паралельно з реорганізацією між Тернопільським державним медичним університетом ім. І.Я. Горбачевського і ТНВК «Загальноосвітня школа I-III ступенів-медичний ліцей №15» було укладено угоду про надання наукового супроводу при вивченні деяких навчальних дисциплін у вигляді навчально-факультативних курсів:

- Основ загальної і медичної інформатики (11 кл.);
- Фізіології людини і тварини (10-11 кл.);
- Хімія і медицина (10 кл.);
- Латинська мова (10-11 кл.);
- Медичні аспекти у біології (11 кл.).

Правильний вибір професії – одна з важливих умов успішної соціалізації. Серед учнів медичного ліцею було проведено анкетування з метою з'ясування деяких питань щодо вибору майбутньої професії. Так, на питання «Що спонукало тебе до вибору профілю навчання?» 65% десятикласників і 60% одинадцятикласників дали відповідь, що інтерес до предметів. Запитання «Чого ви прагнете досягти, навчаючись у профільному

класі?» спонукало 52% учнів 10 класу і 63% учнів 11 класу відповісти: «Правильно обрати майбутню професію, розкрити свої здібності». Також більше половини опитаних ствердили, що навички і знання, які вони здобувають, навчаючись в ліцеї, знадобляться в їх майбутній професії.

Дієвість профільного навчання і якість здобутої освіти підтверджують перші (2014-2015) випускники ліцею. Із 21 учня 10 (47,6%) здавали ЗНО з хімії. Із них поступили: в Київський національний університет ім. Т.Г.Шевченка - 1 учень, в Тернопільський державний медичний університет – 6 учнів, в Тернопільський національний технічний університет – двоє і один учень став студентом Київського медичного коледжу.

У 2015-2016 навчальному році ліцейний випускний клас мав 23 випускники. Із них 13 (56,5%) дітей обрали ВНЗ із вступними іспитами біологія та хімія. Так, шість учнів стали студентами ТДМУ ім. І.Горбачевського, троє випускників поступило в ТНПУ на хіміко-біологічний факультет, у Львівський університет (спеціальність ветеринарна медицина) поступило двоє, а ще двоє стали студентами КНУ ім. Т.Г. Шевченка (інститут біології).

Гордістю ліцею став цьогорічний випускник Тарговський Богдан, який ста одним із семи випускників на Україні, котрі здали два ЗНО на 200 балів (хімію та біологію).

Отже, у ТНБК «Загальноосвітня школа I-III ступенів-медичний ліцей №15» з метою успішної соціалізації створені засади для реалізації профільного навчання:

- наявність високоякісної системи відбору учнів на основі вільного вибору профілю навчання дітьми (крім бажаючих учнів, що навчаються в допрофільних 9 класах цього закладу, влітку за результатами тестів з біології, хімії, диктанту з української мови проводиться набір учнів до 10-го (ліцейного) класу (біолого-хімічного профілю);

- високий рівень мотивації до навчання в учнів;
- урахування потреб учнів при складанні навчального плану;

- готовність педагогічного колективу до здійснення профільної освіти: високий рівень володіння навчальним матеріалом і методикою викладання предмета, розуміння кожним учителем необхідності впровадження інноваційних технологій у навчально-виховний процес, здатність до безперервного самовдосконалення та професійного розвитку;

- постійна робота, спрямована на формування позитивного іміджу закладу.

Сьогодні у суспільстві цінується вміння раціонально планувати свою діяльність, нестандартно мислити, генерувати творчі ідеї для отримання принципово нового рішення. Інакше кажучи, майбутньому фахівцю необхідне володіння методами творчого пошуку і наукових досліджень [4]. На сучасному етапі розвитку суспільства виникла необхідність звернення до особистості дитини, вивчення індивідуального розвитку, створення умов для саморозкриття й самореалізації. Робота педагогічного колективу школи-лицею і викладацького складу ТДМУ ім. І.Я. Горбачевського сприяє вирішенню старшокласниками проблеми професійного самовизначення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Концепція профільного навчання в старшій школі: наказ Міністерства освіти і науки України від 11.09.2009 р. № 854. / Міністерство освіти і науки України // Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України. – К. : Педагогічна преса, 2009. — № 28—29. — 64 с.
2. Василенко Н. Моделювання діяльності профільно-компетентнісного навчального закладу / Надія Василенко // Завуч. — 2012. — № 1. — С. 1—13.3. Онаць О. Профільне навчання: проблеми і перспективи / О. Онаць // Директор школи. — 2010. — № 13. — С. 6-9.
3. Годкевич Л. Першочергові завдання при впровадженні профільного навчання / Людмила Годкевич // Директор школи. - Січень 2011. - №1 (49). - С.11-16.

4. Ковальська Н. Профільність навчання – соціальний захист молоді людини / Ніна Ковальська, Людмила Денисюк, Тетяна Пастух // Завуч. — 2013. — № 11. — С. 4—48.

СОЦІАЛІЗАЦІЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

**Смерека Г.І., методист
кафедри змісту і методик
навчальних предметів
ТОКІППО**

*Освіта, яка не вчить жити успішно в сучасному світі, не має ніякої цінності. Кожен із нас приходить у життя з природженою здатністю жити щасливо й успішно. А ми повинні збагатити цю здатність знаннями і навичками, які допомогли б нам її реалізувати якомога ефективніше.
(Р.Т.Кіосакі)*

Соціалізація - процес становлення особистості, поступове засвоєння нею вимог суспільства, придбання соціально значимих характеристик свідомості і поведінки, які регулюють її взаємини із суспільством.

Мета соціалізації — допомогти вихованцеві вижити в суспільному потоці криз і революцій: екологічній, енергетичній, інформаційній, комп'ютерній тощо, оволодіти досвідом старших, зрозуміти своє покликання, самостійно знайти шляхи найефективнішого самовизначення в суспільстві. При цьому людина прагне до самопізнання, самоосмислення, самовдосконалення [1].

Молода людина - це особистість, а особистість - це результат соціального становлення індивіда шляхом подолання труднощів і накопичення власного життєвого досвіду. Вроджена геніальність автоматично не гарантує того, що людина стане великою

особистістю. Вирішальну роль відіграє соціальне середовище, в яке потрапляє людина після народження. Особистість - це поєднання індивідуальних особливостей і виконуваних нею соціальних функцій, особлива якість, отримана індивідом завдяки суспільним відносинам. Відповідно, між розвитком особистості і суспільством існує пряма залежність [2].

У формуванні важливих якостей, розвитку соціальної компетентності, вихованні особистості громадянина сучасної демократичної держави важливе місце займає середовище - все те, що оточує дитину від народження до кінця життя, починаючи з сім'ї, шкільного оточення і завершуючи середовищем соціальним, у якому вона народжується і яке створює умови для її розвитку і виховання. [4].

Концепція “Нової української школи” справедливо підкреслює, що школа є простором для життя. Саме тому навчальний заклад має створити освітній простір у якому дитина могла зреалізувати себе відповідно до своїх природних особливостей.

На нашу думку сьогоднішня школа повинна створити умови і навчити дитину вмінню адаптуватися у різноманітних життєвих ситуаціях.

Зрозуміло, що таке вміння не приходить само собою. Насамперед у школі повинні застосовуватися технології критичного мислення, вміння аналізувати події у середовищі в якому вона живе.

На думку спадає один, досить давно почутий жарт. Першу лекцію для першокурсників викладач починає з фрази: “Забудьте все, як вас вчили у школі. У нас зовсім інші вимоги і порядки” і т.д.

У перший день на робочому місці керівник підрозділу заводу, на який прийшли ви працювати після ВУЗу говорить: “Забудьте, чому вас вчили в університеті? У нас не дитсадок, а завод? Перш за все будь-якою ціною ми маємо виконувати план”. І так далі.

У своєму житті людина перебуває у різних “інститутах соціалізації”, які не повинні бути “відірваними” один від одного. Процес становлення має бути неперервним, послідовним. Знання, вміння, навички повинні розвиватися. Саме це сьогодні повинна робити школа і, як стверджує практика, робиться в наших школах це досить успішно.

Сучасне покоління Z здатне нині генерувати нові ідеї, твердо мислити, приймати нестандартні рішення. Воно є комунікабельним, вміє працювати в команді, вміє використовувати набуті знання та вміння у різноманітних ситуаціях.

Інколи з екранів телевізорів звучать тривожні повідомлення про вживання підлітками наркотичних засобів, алкоголю та ін. Мене, як маму, ця проблема у суспільстві теж дуже хвилює.

Батьківська громадськість моєї школи разом з вчителями намагаємося виробити у своїх дітей імунітет проти цієї та інших ситуацій. Адже ти свою дитину весь час водити за руку не будеш. Ми виробляємо у дитини вміння орієнтуватися у будь-яких ситуаціях і, при потребі, виходити з них, бережливо ставитися до свого здоров'я і здоров'я інших як до найвищої цінності.

Ми разом з школою вчимо наших дітей планувати стратегію свого життя, орієнтуватися в системі найрізноманітніших суперечливих і неоднозначних цінностей, визначати своє кредо і свій стиль, бути здатними до вибору альтернатив, які пропонує сучасне життя.

Суспільно важливе завдання для освітян - забезпечити розбудову такого освітнього простору, у якому особистість з раннього дитинства усвідомлювала б свою суспільну значущість і через систему ціннісних ставлень набувала досвіду взаємодії з соціумом.

На основі вищевикладеного можна зробити висновок, що навчання - процес соціальний, який обов'язково включає в себе виховні функції і спрямований на виховання людини, розвиток її задатків, здібностей, формування гармонійно розвинутої особистості, її моральних, культурних якостей, відповідної поведінки в суспільстві. Складовими процесу соціалізації виховання, навчання, які образно кажучи, можна назвати окультуренням людини, тобто прищепленням їй раніше заданих культурних рис.

Соціалізація молоді відбувається під стихійним або цілеспрямованим впливом величезної кількості відповідних суспільних структур та інститутів, виховна роль яких по-різному виявляється на вікових стадіях цього процесу. Важливим виховним фактором є найближче соціальне оточення, в якому проходить життя

і діяльність учня – сім'я, дитячий колектив, товариші, дорослі люди, з якими безпосередньо спілкуються школярі [4].

Тільки цілеспрямована систематична участь держави і всіх гілок влади в житті молодого покоління зможе розв'язати проблеми соціальної адаптації молоді в сучасному перехідному суспільстві. Політика держави повинна створювати необхідні економічні, соціальні умови для розвитку молоді за допомогою масової державної і громадської підтримки інноваційної діяльності, соціальний захист молоді, сприяти формуванню творчої активності молоді, здібностей, навичок, а також стимулів до саморозвитку та самореалізації, завдяки чому будуть створені передумови для її прискореного розвитку.

Так як молодь для кожного суспільства є його майбутнім, то національно-духовне відродження України неможливе без переосмислення теорії та практики соціалізації молоді. Для покращення всіх показників соціалізації до найвищих необхідно поліпшення та налагодження педагогічного та соціально-психологічного впливу на учнівську молодь у навчальних закладах.

Отже, соціалізацію можна розглядати як процес становлення соціальної особистості, навчання та засвоєння індивідом соціальних норм і культурних цінностей, установок та зразків поведінки того суспільства, соціальної групи і громади, до яких він належить [2].

ЛІТЕРАТУРА

1. Форми і методи роботи соціалізації [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <https://docs.google.com/document/d/1Qe3V4Qj7-nH4qBhSSnfQasVcZoouAYsux9okjC46pLU/edit>
2. Соціалізація молоді в українському суспільстві: стан, особливості становлення [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://social-science.com.ua/article/658>
3. Лукашевич М.П. Особливості соціалізації української молоді в сучасних умовах // Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія - №4.-2009.- С.34 — 36

4. Соціалізація дітей та учнівської молоді в сучасному освітньому просторі (методичні рекомендації щодо реалізації обласної науково - методичної проблеми) [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://school52.ks.ua/files/Image/Nata/sosializasiyateoriya.pdf>
5. Лавриненко Н. Соціалізація молоді: перспективи сім'ї та школи // Директор школи. -2003.-№ 39. -С. 3-6.

ІНФОРМАЦІЙНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ОСВІТНЬОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ ЯК ЗАСІБ СОЦІАЛІЗАЦІЇ МОЛОДІ

***Олексюк О.Р., кандидат
педагогічних наук, викладач
кафедри змісту і методик
навчальних предметів
ТОКІППО***

У формуванні соціально зрілої, працелюбної, творчої особистості важливе місце займає середовище – все те, що оточує дитину від народження до завершення життя, починаючи з сім'ї, шкільного оточення і завершуючи середовищем соціальним, у якому вона народжується і яке створює умови для її розвитку і виховання. Сучасний розвиток інформаційно-комунікаційних технологій висуває не тільки нові вимоги до освітньої галузі, але й надає нові можливості для формування освітньо-інформаційного середовища навчального закладу.

Проблемі створення інформаційного освітнього середовища присвячені дослідження В. Бикова, Р. С. Гуревича, М. Ю. Кадемії, М. Жалдака, Ю. О. Жука, А. Ф. Манак, Л. Ф. Панченко, Г. О. Проценко, І. В. Роберт, І. Г. Захарової та ін.

У педагогічному значенні середовище – це сукупність умов, що забезпечують розвиток, соціалізацію та виховання людини. Поряд з терміном «середовище» науковці вживають термін «простір». Як зазначають С. А. Башенков, Е. А. Ракітіна, В. Ю. Лискова поняття «простір» і «середовище» є близькими, але не синонімічними. Аналізуючи співвідношення даних понять, дослідники мають на увазі сукупність певних умов, які можуть впливати на людину. При цьому у понятті «простір» не передбачено присутність у ньому людини. Простір може існувати і незалежно від неї, а середовище передбачає взаємодію і взаємовплив оточення з суб'єктом [1].

Цінними є результати наукових пошуків В. Г. Кременя та В. Ю. Бикова, у публікації яких зазначено, що категорії простору і середовища взаємопов'язані, взаємообумовлені, проте вони є окремими категоріями [4].

У своєму дисертаційному дослідженні І. В. Роберт виділяє інформаційно-предметне середовище, що в сукупності з елементами технології навчання містить засоби і технології збирання, накопичення, передачі, опрацювання і розповсюдження навчальних матеріалів та реалізує зв'язки між ними та їх функціонування [5]. Суспільство функціонує в інформаційному середовищі, змінює та вдосконалює його.

І. Г. Захарова розглядає інформаційно-освітнє середовище навчального закладу як складну систему, що акумулює поряд з програмно-методичними, організаційними і технічними ресурсами, інтелектуальний, культурний потенціал ВНЗ, змістовний і діяльнісний компоненти, самих учнів і педагогів. При цьому управління даною системою засноване на цільових установках суспільства, учнів і педагогів [3].

З власного досвіду проектування та створення такого середовища науковець виділяє наступні принципи організації:

- пріоритетність розробки та впровадження інформаційно-комунікаційних технологій та об'єктів навчального та навчально-методичного призначення;

- системна інтеграція інформаційних ресурсів та технологій (інформатизація вузу зможе дати необхідний соціальний та економічний ефект за умови, що створювані і впроваджені

інформаційні об'єкти та технології стануть не відокремленими елементами, а будуть природним способом інтегровані в процес функціонування вузу);

- поетапність формування інформаційного середовища (всеосяжна і одночасна інформатизація навчального закладу неможлива з економічних причин);

- відкритість інформаційного середовища, яка дозволить інтегруватися в інформаційне середовище регіону, галузі, країни і міжнародний інформаційний простір [4].

У дисертаційному дослідженні Г.О. Проценко використовує поняття «інформаційний простір загальноосвітнього навчального закладу» пропонує таке його визначення: структурована сукупність ресурсів та технологій, що базуються на єдиних освітніх і технологічних стандартах, та дозволяє забезпечувати вільний доступ учнів, вчителів, освітніх керівників, батьків, представників громади до інформаційних ресурсів, які використовуються для розв'язування освітніх завдань [6, с. 44].

Інформаційний простір не рівнозначний інформаційному середовищу: існуючи в одному і тому ж інформаційному просторі, людина може переходити з одного інформаційного середовища в інше.

На думку Ю. О. Жука інформаційне середовище можна визначити як ту частину інформаційного простору, яка формує найближче інформаційне оточення індивіда, виступає як сукупність умов, що певною мірою забезпечують його продуктивну діяльність. Мета цієї діяльності визначає те інформаційне середовище, яке обирає людина [2]. У даному аспекті, якщо діяльність є освітнє, то і середовище буде освітньо-інформаційним.

1. На думку Р. С. Гуревича і М. Ю. Кадемії, процес створення інформаційного середовища, яке б максимально повно охоплювало учасників та організаторів освітнього процесу: учнів, студентів, керівників структурних підрозділів тощо, передбачає різний рівень доступу до інформації: учневі чи студентові — на рівні закладу освіти; викладачеві — на рівні навчального закладу і відповідних регіональних науково-методичних об'єднань; керівнику

структурного підрозділу — залежно від його рівня відповідальності [8**Ошибка! Источник ссылки не найден.**, с. 45].

Для розгляду створення такого науково-інформаційного середовища на інформаційно-змістовному рівні доцільно звернутися до міркувань вчених Р. С. Гуревич, М. Ю. Кадемії, які вказують на необхідності здійснення оперативного збирання та опрацювання даних, постійного поповнення, оновлення та структурування матеріалів, що має забезпечити підвищення якості нових інтерактивних, інформативно-комунікативних зв'язків у процесі навчальної діяльності та наукової роботи.

Отже соціалізація учнів засобами інформаційно-комунікаційних технологій – це складний систематичний цілеспрямований процес підготовки до освітньої діяльності в інформаційному суспільстві. У перспективі необхідна розробка і побудова цілісної системи підготовки вчителів до використання інформаційно-комунікаційних технологій в навчальному процесі школи, орієнтованих на соціалізацію особистості в інформаційному просторі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Башенков С. А. Информация и информационные процессы / С. А. Башенков, В. Ю. Лыскова, Е. А. Ракитина // Информатика и образование. 1998. – №8. – С. 39–51.
2. Жук Ю. О. Теоретико-методологічні проблеми формування інформаційного освітнього простору України [Електронний ресурс] / Юрій Олексійович Жук // Інформаційні технології і засоби навчання; Інститут інформаційних технологій і засобів навчання АПН України. – 2007. – №2. – Режим доступу: <http://www.ime.edu-ua.net/em3/content/07zuoeei.htm>. – Загол. з екрану
3. Захарова И.Г. Формирование информационной образовательной среды высшего учебного заведения [Электронный ресурс]: автореф. дис. на соиск. учен. степ. д-ра

- пед. наук : спец. 13.00.01/ Ирина Гелиевна Захарова. – Тюмень, 2003. – 46 с .
4. Кремень В.Г. Категорії «простір» і «середовище»: особливості модельного подання та освітнього застосування / В. Г. Кремень, В. Ю. Биков // Теорія і практика управління соціальними системами. – НТУ «ХПИ», 2013. – №.2. – С.3-16
 5. Роберт И. В. Теоретические основы создания и использования средств информатизации образования [Электронный ресурс]: автореф. дис. на соиск. учен. степ. д-ра пед. наук : спец. 13.00.02/ Ирэна Веняминовна Роберт. – М., 1994. – 44 с – Режим доступа: <http://www.childpsy.ru/dissertations/id/19536.php>
 6. Проценко Г. О. Проектування інформаційного простору загальноосвітнього навчального закладу: дис. ... к.пед.н.; 13.00.10 - інформаційно-комунікаційні технології в освіті / Г. О. Проценко. – К.: КМУ імені Бориса Грінченка, 2012. – 268 с.
 7. Гуревич Р. С. Інформаційно-комунікаційні технології в навчальному процесі і наукових дослідженнях / Р. С. Гуревич, М. Ю. Кадемія. — К. : Освіта України, 2007. — 396 с.

Зміст

Парфанович І.І. Дозвілля як фактор соціалізації дівчат девіантної поведінки	3
Фурман О.Є. Простір і час в організації інноваційно-психологічного клімату	13
Свідерський Ю.Ю. Гендерні аспекти соціалізації шкільної молоді ...	25
Коротюк З.М. Соціалізація учнівської молоді в умовах сучасного освітнього простору.	30
Кавецький В. Є. Мотиваційна основа вибору професії школярами.	35
Буган Ю.В. Соціалізація особистості в умовах суспільних змін.....	38
Грицюк Т.В. Профільне навчання як успішна умова соціалізації особистості	42
Смерека Г.І. Соціалізація учнівської молоді	47
Олексюк О.Р. Інформаційне середовище освітнього закладу як засіб соціалізації молоді.....	51

НАУКОВЕ ВИДАННЯ